

Американський досвід

Якось травневого вечора 2004 року, за годину до обіду, я зі своїми колегами, радниками з питань національної безпеки з Європи, попливла на невеличкому судні берлінськими каналами, щоб подивитися на відбудову «нової» німецької столиці. Екскурсія здавалася нескінченною, і я намагалася приховати свій дискомфорт від перебування на воді та трохи згладити враження від свого нещодавнього запального захисту перспектив демократії в Афганістані й Іраку.

Раніше того ж дня у відповідь на зауваження одного з моїх колег про те, що ні в Іраку, ні в Афганістані не було «традицій» демократії, я гостро запитала: «А які демократичні традиції були в Німеччині до 1945 року? Може, зловісний експеримент Кайзера? Бісмарка? Вибори Гітлера?» У Німеччині була доба Просвітництва, але власне демократичні цінності так і не прижилися. Широ кажучи, мою реакцію спровокував погано прихований натяк на те, що в американців наївні погляди на поширення демократії. «Краще бути наївною, ніж цинічною», — подумала я собі.

Того вечора на каналі я намагалася пом'якшити сказане, пояснюючи, що в Америці пішло чимало часу на формування демократії. Я пояснювала їм: «Американська Конституція народилася з компромісу між штатами, де були раби, і штатами, де рабів не було, а моїх предків вважали людьми на три п'ятих. 1952 року в Бірмінгемі мій батько не зміг зареєструватися на виборчій дільниці. А сьогодні Колін Павелл — держсекретар, а я — радник з питань національної безпеки. Люди можуть навчитися долати марновірства й самим правити в демократичних інститутах». Персональний характер моїх політичних коментарів трапив моїх колег зненацька. Вони, либонь, не уявляли, що через свою расу я по-іншому дивлюся на виклики демократії та її можливості.

Повертаючись до готелю, я почувалася широко американкою, з оптимізмом вважаючи, що демократія для всіх, скрізь і в усі

часи — це правильно. Я збагнула, що ці переконання спираються на моє розуміння і досвід роботи з американськими інститутами.

«Ми вважаємо ці істини самоочевидними»

Незадовго до кінця мого перебування на посаді держсекретаря я пристала на давнє запрошення від покійного Аллена Вайнстайна відвідати Національні архіви й ознайомитися з документами. Насамперед я хотіла побачити «Прокламацію про звільнення рабів», що дала волю моїм предкам, точніше деяким із них. Як і більшість чорних американців, вони були і рабами, і рабовласниками. Моя прапрабабуся по матері Зіна народила п'ятьох дітей від різних рабовласників. Вона їх усіх виростила й тримала разом як родину. Моя прабабуся з батькового боку Джулія Гед мала прізвище рабовласника, який так добре до неї ставився, що навчив читати. Її стосунки з родиною Гедів залишаються таємницею; варто було подивитися на неї, аби зрозуміти, що її родовід, як і мій, мав на собі тавро рабства: моя ДНК на 50 % африканська й на 40 % європейська, а ще таємничих 10 % пов'язані з Азією.

Читаючи «Прокламацію», я чула ходу родини Райс, предків по батьковій лінії, і Рейз — по лінії матері. Я подивлялася їхню непохитність у кайданах у цій найбрутальнішій інституції — у рабстві. Я прочитала їм невеличку молитву подяки й перейшла до Конституції, до різних договорів і угод, підписаних моїми попередниками — держсекретарями. Вже готуючись до виходу, я згадала, що ще не подивилася Декларацію незалежності.

Скільки часу минуло, відколи я читала її? І чи читала я її хоч раз від початку й до кінця? Ці запитання я не промовляла вголос, бо було трохи ніяково, що на останнє відповідь була: «Може, й так, ще ученицею в початковій школі в Брунетта С. Гілл, а може, й ніколи».

Тож я зупинилася, щоб прочитати Декларацію повністю й подумати, що в ній говориться про той момент, коли люди вирішують, що їм досить тиранії й гніту. Після піднесеної й знайомої риторики, що супроводжує засади рівності для всіх («Ми вважаємо самоочевидною істиною, що всі люди створені рівними»), документ перераховує численні закиди британській короні й самому королю Джорджу III. «Він грабував наші моря, талував узбережжя, палив міста, руйнував людям життя», — ідеться в ньому. «Наразі

він перекидає величезні армії найманців, щоб довершити справу смерті, розору й тиранії, що вже розпочалася з жорстокості й зрадливості, яким рівних не було і за доби варварства і які недостойні очільника цивілізованої держави». Ця літанія з потрясанням кулаками нагадує про те, що момент захоплення влади не найбільш придатний для раціональних роздумів про забезпечення щойно здобутих прав. Декларація, яка відкидає старий лад, безперечно, не є заснуванням нового.

Англоамериканці були етнічно гомогенною спільнотою, яка залишила Англію і понад сторіччя окупувала «Новий світ», а тоді почала думати про себе як про народ, окремий від британської корони. Постійне втручання в їхні справи об'єднало чималу частину їх на ґрунті невдоволення й розпачу і спровокувало сильне бажання відокремитися.

«Коли у пліні людських подій, — написано в Декларації, — одна частина народу вважає за необхідне розв'язати політичні узи, які зв'язували її з іншою частиною народу, і прийняти перед лицем земних держав позицію, сепаратну й рівну, до котрої заохочують закони природи та Бог природи, скромна повага до думок людства вимагає декларування причин, котрі спонукують їх до відокремлення».

Америка була бідним краєм із великими можливостями (але тільки для тих, хто заради них працює), і тому вона приваблювала до себе відповідних людей. Старі соціальні класи й шляхетні верстви не подалися за ними до Нового світу, бо багатіям і владодержцям Європи комфортніше було залишатися на своєму місці. Величезні простори й можливість одержати землю за рахунок тубільного населення ще більше заохочували соціальну мобільність. Тож країна розвивалася, спираючись на сильні традиції права власності. Не маючи аристократичних верств до повалення, Америка з народження як держава була оптимальною *tabula rasa*.

Нинішній світ має надзвичайно високий рівень взаємопов'язаності, а от Америка народжувалася за простіших часів. Новини поширювалися на північ і південь уздовж Атлантичного узбережжя зі швидкістю, що вимірювалася тижнями, а не годинами. На переміщення людей і товарів витрачалися місяці, а не дні. Звісно, колоніальні часи були простіші, але не в усьому, і успіх американського експерименту наперед не був відомий. Навіть за багатьох переваг американці постійно перечіплювалися на шляху до стабільної демократії. Про це варто пам'ятати, бо люди борються і за менш сприятливих обставин.

Відомо, що революціонери ледве не зазнали поразки у війні за незалежність. Строкаті сили Джорджа Вашингтона наражалися не лише на кращий вишкіл британських військ, але й на слабкість інститутів, які виявилися нездатними організувати забезпечення солдатів. Род-Айленд відмовився сплачувати свою частку витрат на армію, Континентальний конгрес постійно втручався у питання військової стратегії й тактики (головний ад'ютант Вашингтона Александер Гамільтон не довіряв структурі уряду згідно зі статтями Конфедерації), а в справах дипломатії, скерованої на підтримку ведення війни, багато штатів укладали угоди з європейськими державами. Власне, Статті Конфедерації не утворювали виконавчі органи. Система була заслабка, щоб підтримувати інтереси нової республіки. Засновники знали з досвіду, що молодій державі потрібне дієздатне централізоване управління.

Але оскільки ця держава створювалася на відкиданні тиранії, люди підозріливо ставилися до створення уряду з надто широкими повноваженнями. Тож постала проблема створення достатньо сильних інститутів для захисту щойно здобутих прав людей, але й не настільки сильних, щоб становити для них загрозу. Ця принципова рівновага лежить в основі сум'ятливої історії створення американської Конституції. І з цим самим сьогодні пов'язані найважливіші виклики встановленню нового ладу на руїнах старого в країнах по всьому світі.

Наратив тих спекотних днів у Філадельфії — спекотних і в прямому розумінні, і в розумінні напруженості дебатів, — що започаткував американську Конституцію, можна знайти в низці праць¹. Досить сказати, що широковідомі історії про тогочасні зусилля показують, наскільки важко було творцям Конституції встановити рівновагу. І вони досягли дивовижного компромісу між конкурентними візіями та інтересами. Написання і ратифікація Конституції були інтенсивними політичними процесами, а не божественним осяянням, унаслідок якого з'явилися досконалі інститути. Джеймс

¹ Більше про Конституційний Конвент 1787 року *див.* Catherine Drinker Bowen, *Miracle at Philadelphia: The Story of the Constitutional Convention, May to September 1787* (Boston: Little, Brown, 1966); Richard Beeman, *Plain, Honest Men: The Making of the American Constitution* (New York: Random House, 2010); David O. Stewart, *The Summer of 1787: The Men Who Invented the Constitution* (New York: Simon & Schuster, 2007); Jack N. Rakove, *Original Meanings: Politics and Ideas in the Making of the Constitution* (New York: Alfred A. Knopf, 1996); Christopher Collier, *Decision in Philadelphia: The Constitutional Convention of 1787* (New York: Ballantine, 1986). Про ширший деталізований контекст періоду заснування й перші роки республіки *див.* Joseph J. Ellis's *Founding Brothers: The Revolutionary Generation* (New York: Alfred A. Knopf, 2000). (*Прим. авт.*)